

הרב שלמה זאב פיק

מחבר ספר אהבת שלמה

עוד בעניין תקיעות על סדר הברכות – שיטת רש"י

הרב יצחק ביסמוט שליט"א במאמרו "בעניין תקיעות על סדר הברכות" בירחון האוצר לב, אלול תשע"ט, עמ' לא ואילך דן בשיטת רש"י בעניין "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת", שפירש רש"י במסכת ראש השנה דף כז ע"א: "תקע בראשונה - בפשוטה שלפני התרועה. ומשך בשניה כשתים - לפי שהיה צריך לתקוע כאן שתי תקיעות רצופות, אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות, ואחת לפשוטה לפני דזכרונות". וכן בדף כח ע"א: "תקע בראשונה - פשוטה שלפני תרועת המלכיות. ומשך בשניה - בפשוטה של אחריה כשתים, ונתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות, שעתידי עליו לתקוע תיכף לזו". והקשה הרב ביסמוט על רש"י שתי קושיות: א. אמאי נקט רש"י דווקא דוגמא כזו, ולא סתם סדר של תר"ת תר"ת? ב. איך במציאות ייתכן שתקע ומשך כשנים את התקיעה שלאחר מלכיות עד סוף פסוקי וברכות של זכרונות?

לתרץ את הקושיה הראשונה, הרב ביסמוט הביא את דברי המהרש"א בחידושי הלכות לדף כז ע"א, שכתב על דברי רש"י אלו:

ולא ניחא ליה לפרש בפשיטות טפי בתקיעה אחרונה דתשר"ת שמשך בה שתהיה גם לפשוטה לפני דתשר"ת שניה דברייתא זו שנויה מקמיה דתיקן ר' אבהו לתקוע כן מספיקא ולא היו תוקעין מקמיה דר' אבהו רק תר"ת למלכיות ותר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות וק"ל.

ממילא בזמן הברייתא היה רק שלש פעמים תקיעה תרועה ותקיעה, אחת למלכיות, אחת לזכרונות ואחת לשופרות. לכן רש"י לא נקט סתם סדר של תר"ת תר"ת. אלא, המשיך לשאול הרב ביסמוט איך ייתכן לתקוע תקיעה ארוכה כזו, והביא מידידי הגר"מ הכהן ברקוביץ שליט"א, דלמאן דאמר דבפסוק אחד יוצאים ידי חובה ניחא. אלא עדיין צ"ע, האם הכוונה היא רק לאמירת פסוק אחד בלבד, כלומר פסוק אחד של מלכיות ותוקע, ופסוק אחד של זכרונות ותוקע ופסוק אחד של שופרות ותוקע [וגם בזה צריך הרבה כח למשוך תקיעה גדולה לאורך אמירת פסוק אחד], ודין המשנה מתייחס לדין המקורי שלפני תקנת אנשי כנסת הגדולה שסדרו את הברכות של מלכיות, זכרונות ושופרות. או האם פירוש הדבר הוא שאכן אומרים פסוק אחד במקום י' פסוקים ואח"כ הבקשה (או"א מלוך עלינו) עם הברכה מלך על כל הארץ, וכן או"א זְכַרְנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וכו' ומסיים בא"י זוכר הברית, וכן בשופרות, או"א תקע בשופר גדול וכו', בא"י שומע קול שופר וכו'. אמנם, לא אמר י' פסוקים וסגי ליה בפסוק אחד, אבל נראה שאת הבקשה וסיום הברכה אמר, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, איך אפשר להאריך כל כך בתקיעה. זאת, מלבד דברי הצהרת אמונה לפני פסוקים זכרונות: אָתָּה זֹכֵר מַעֲשֵׂה עוֹלָם וּפּוֹקֵד כָּל יְצוּרֵי

קדם, וכו' שכנראה הוא חלק מן הברכה ונתקן ע"י אנשי כנסת הגדולה, וכך מסתבר, שהרי היא משנה מפורשת בריש דף לב ע"א במסכת ראש השנה, וכן משמע מכל הסוגיה שם.

ואין לומר שלפי רש"י מן התורה יש לומר רק את הפסוקים, שהרי בוודאי מזמנם של אנשי כנסת הגדולה לא סגי בפסוקים בלבד ויש לומר את נוסח התפילה כמו שתקנו. עוד יש להעיר, שלפי הרב ברקוביץ לכאורה קשה להעמיד את כל הדין לפי מאן דאמר יחידי. נמצא שלפי פירושו של ידידי הגר"מ ברקוביץ שליט"א, המשנה היא ב"רבידים" – דין אחד של תקע ומשך, מתקופת בית ראשון שעדיין לא תקנו את הברכות והתקיעות היו על סדר הפסוקים – וזה לפי מ"ד שרק אומרים פסוק אחד בלבד, ויתר דברי המשנה מזמן בית שני, אחרי שאנשי כנסת הגדולה כבר תקנו הברכות. מלבד זה, לפי המהר"ם אבן חביב בספרו יום תרועה לדף כט ע"ב, ד"ה גמרא מנה"מ, למסקנה, הפסוקים הם מן התורה רק בר"ה שחל בשבת שאז לא תוקעים – ממילא לא שייך פירושו של הגר"מ ברקוביץ לפי שיטתו. אמנם מו"ר הרב סולובייצ'יק זצ"ל למד ששיטת רש"י היא שמלכיות, זכרונות ושופרות הן מדאורייתא, על פי דבריו בויקרא כג, כד [ויש להוסיף גם במדבר י, י]. הסבר זה כמוכן קשה מן הסוגיה בדף לד ע"ב שכתוב בפירוש שהתקיעות היא מדאורייתא והברכות הן מדרבנן. ותירץ הרב זצ"ל^א:

...יש לפרש, דאפי' לרש"י אין הברכות (דמלכיות וכו') דאורייתא בתורת עצמן וכשלעצמן אלא רק בעודם מצורפים להתקיעות, ונמצאו הברכות מהוות קיום אחד עם התקיעות, דהיינו – דאף התקיעות בתורת תפילה הם משמשות... ובגמ' מיירי בעיר אחת תוקעין (בלי הברכות) ובעיר אחרת מברכין (ובלי התקיעות), וברכות מלכיות וזכרונות ושופרות בלי התקיעות פשיטא דאינו אלא מדרבנן...

וכן הביא הרב ביסמוט אותו תירוץ בשם הרב שטרנבוך. אלא שנראה שיש לחקור עוד – כשחז"ל תקנו את הברכות של מלכיות, זכרונות ושופרות, האם הם הפקיעו הדאורייתא לומר את הפסוקים בלבד, וכעת צריכים לומר את הפסוקים במסגרת הברכות, או יש קיום מיוחד של ברכות עם פסוקים, אבל עדיין מי שאומר את הפסוקים בלבד, יקיים את הדין מדאורייתא.^ב ונראה שהפקיעו את הדין של פסוקים בלבד, אחרת יחידי שתוקע, למה לא יאמר את הפסוקים כדי לקיים את הדאורייתא? אלא נראה שהם תקנו לומר את הפסוקים רק במסגרת הברכות והפקיעו את הדין דאורייתא.^ג

(א). בשיעורי הרב הגאון רבי יוסף דב הלוי סולובייצ'יק זצ"ל על פסחים, ר"ה, יוהכ"פ ומגילה, מפי השמועה, נרשמו ע"י הרב צבי שטר שליט"א, ירושלים תשס"ב, עמ' עט. ראה שם עוד תירוץ ודיון בזה.

(ב). וכן משמע מדברי מו"ר הרב זצ"ל בשיעורים הנ"ל, מע' עט: "ויש לתרץ בפשוטו, דכונת הגמ' בסוף המס' (לה.), שיכול הוא להתפלל תפילת מלכיות וזכרונות ושופרות בעצמו, אך לא בנוסחת תקנת חז"ל, אך עכ"פ יצא י"ח הדאורייתא, ולא יחסר אלא הקיום דרבנן דנוסחת הברכות".

(ג). דברים אלו גם שייכים לסוף המאמר של הרב ביסמוט, לכן אם התקיעות אחרי חזרת הש"ץ הם תשלומין לא תקנו לומר את הפסוקים של מלכיות וזכרונות ושופרות מפני שהפקיעו דין זה וכעת יש לומר הפסוקים רק במסגרת הברכות. נוסף שהרב ביסמוט רוצה לחדש שאמירת מלכיות וזכרונות ושופרות ותקיעה על הסדר הוא דין במקדש, אלא שהוא הניח את חידושו בצ"ע מתי ובאיוה שלב בסדר העבודה היו הברכות ותקיעות. ונראה להביא ראיה שהתקיעות היו דין במקדש מדברי הראב"ד במסכת סוכה (בדפי הרי"ף, כא ע"א): "כתוב שם: וגורו בה דלא תדחי שבת בשאר מקומות משום תרועה [דרבנן דאית בה] וכו'. אמר אברהם: זה הטעם אין לו טעם ולא ריח, ומשום דרבנן דחנין לדאורייתא? ועוד הא לאו דברי הכל הוא, דהא איכא תנא דיליף לכלהו מן התורה כדאיתא התם [ר"ה דף לד א], אלא הטעם מפני שאין לשופר עיקר מפורש בגבולין שלא אמרה תורה [ויקרא

הרב ביסמוט הביא את דברי הריטב"א בדף כז ע"א שהביא את הרי"ף גיאת: "הרי"ף גיאת פירש אין בידו אלא אחת היינו הראשונה וסמך בזה על הירושלמי לפי פשוטו, ולהכי נקט תנא תקע בראשונה אבל בשניה שהאריך בה כשתים לא עלתה לו כלל שהרי אין לה סוף כי הוא נתכוון בסופה להיות תחילה לסימן השני". על פי דבריו, הרב ביסמוט רצה לפרש את שיטת רש"י, שגם רש"י התכוון לומר שאין לו אלא אחת, הכוונה הראשונה שלפני התרועה, וממילא מתורץ איך יש תקיעה ארוכה כל כך, שהרי התקיעה השנייה לא עלתה לו בכלל. בהערה, הוא כתב שאמנם הריטב"א כתב שמרש"י לא משמע כרי"ף גיאת, אבל הרב ביסמוט לא מצא שום רמז לכך בדברי רש"י, ולכן העמיד את רש"י שאין לו בידי אלא אחת, והתקיעה השנייה אחרי התרועה לא עלתה לו בכלל.

והנה, רש"י לקמן כתב פעם שלישיית לפרש את דין זה וכאן הוא במקור הדין, במשנה דף לג ע"ב. ובפירוש המשנה כתב רש"י: "ומשך בשניה - תקיעה של אחר התרועה משך כשתים, לצאת בה ידי שתיים, שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות, ופשוטה שלפניה דזכרונות. אין בידו אלא אחת - דפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן. מדברי רש"י שאין לו אלא אחת, מפני שפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן, משמע שהוא מדבר על התקיעה השנייה, שהיא אחת, שהרי לא מחלקים את התקיעה לשניים ולכן הוא אינו אלא אחת, ואין שום התייחסות לתקיעה הראשונה בכלל, וזה מקור הריטב"א לדברי רש"י.

עוד נעיר שר' יצחק ב"ר אברהם מנרבונא (פירוש רבינו יצחק קרקושה להלכות הרי"ף למסכת ראש השנה, שהוציא לאור הר"א שושנה, ישורון, ו', תשנ"ט, עמ' לב) כתב: "אין בידו אלא אחת, פי' ר"ש ז"ל (=ר' שלמה = רש"י) אחת ולא שתיים כאשר זמם".

וליישב את דברי רש"י, איך אפשר להאריך כל כך בין תקיעה של סוף מלכיות לתקיעה ראשונה של זכרונות, הרב ביסמוט הביא את דברי הגר"מ שטרנבוך מספרו מועדים וזמנים (ח"א סי' ה) שתקיעות ביחד עם ברכות מלכיות וזכרונות ושופרות. אמנם, כך שמעתי וראיתי שפירש מו"ר הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל¹⁷, שמשמע מדברי רש"י אלו במשנה בדף לג ע"ב שעיקר תקיעת שופר, בתורת קיום מצות שופר, היינו על סדר הברכות. יתר-על-כן, משמע מרש"י בדף לד ע"ב דברכות ותקיעות של ראש השנה מעכבין זה את זה, ראה תוס' בדף לג ע"ב, ד"ה שיעור (לקראת הסוף עם ציון מסורת הש"ס)¹⁸. והוסיף הרב זצ"ל ללמוד שהקיום בתקיעות שופר על סדר הברכות היינו על סדר פסוקי מלכיות, וזכרונות ושופרות, דאילו הברכות - כולן אך מדרבנן. והוסיף הרב זצ"ל ופירש את דברי רש"י כך (שם עמ' צג):

כג כד] שבתון זכרון תרועה אלא במקום [שם פסוק כה] והקרבתם אשה לה', ולא נאמר [שם כה ט] בכל ארצכם אלא ביובל, וכיון שאינו מפורש בגבולין אלא מדרשא אתי משום הכי גורו". הרי שעיקר דין שופר הוא מקדש. ונראה שאם כנים דבריו, נראה שאמרו ותקעו במסגרת הברכות שאמרו כל בוקר וכמו שמצאנו במשנה במסכת תמיד פ"ה, מ"א: "אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והן ברכו קראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמוע ויאמר ברכו את העם שלש ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא". אלא שהמשנה לא הזכירה זאת מפני שזה דבר שאינו תדיר. עוד על התקיעות במקדש, ראה מאמרו של הרב יהודה זולדן, "בחצוצרות ובקול שופר במקדש", בספרו מועדי יהודה וישראל, מרכז שפירא תשס"ד, עמ' 23-46.

ד). בשיעורי הנ"ל בהע' א, עמ' צב-צג.

ה). וכן למד הראב"ד בהלכות שופר וסוכה ולולב סוף פרק ג: "א"א [= אמר אברהם] אבל של ר"ה מעכבות זו את זו."

ונל"פ בלשון רש"י – בשביל מלכיות וגו', דר"ל, דהברכות של מלכיות זכרונות ושופרות הן הן המחייבות להתקיעות. ועל כן הוא דבעינן ג"פ תר"ת – מפני שיש ג' ברכות... אך היינו דוקא בתוקע על סדר הברכות. אך בנזדמן לו שופר לאחר שכבר גמר תפילתו, לכאורה הי' מקום לומר דיהי' די בפעם א' תר"ת. דתו ליתנהו לג' ברכות המחייבות ג' פעמים, ובחדא זימנא יש לו לקיים מאמר המקרא – יום תרועה יהי' לכם. ובזה קמ"ל רש"י, דאפי' הכי חייב לתקוע ג' פעמים תר"ת, דהברכות מחייבות בג' פעמים תר"ת – אפילו במקיים התקיעות שלא על סדרן של הברכות.

אמנם, בהמשך הרב הקשה איך תוקעים את התקיעות דמיושב, הרי אין סדר ברכות או סדר פסוקים.

אח"כ הביא הרב ביסמוט את דברי החזון איש (על פי דברי הרב שטרנבוך): "שאף יחיד שהתפלל לחש עם הציבור התחייב בתקיעות שעל הסדר, ואף לאחר התפילה." והרב ביסמוט הביא ראיה לזה מן המשנה "מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע" ולכאורה זה פשיטא! אלא צ"ל דלאחר שהתפלל בציבור כסדר הברכות ותוקע אחר הברכות את סדר התקיעות נחשב לו כחייב תקיעה על סדר הברכות¹. וכן ממשיך הרב ביסמוט ולומד שתקיעות אלו שלאחר אמירת הברכות נחשבות כחובות תקיעות על סדר הברכות והן בגדר תשלומין לסדר הברכות, במיוחד לאלו שלא תקעו בתפילה הלחש שלהם. ומסיים הרב ביסמוט "ולפ"ו מובנים דברי רש"י, שתקע לאחר התפילה את הסדר של הברכות וחשיב כתקיעות סדר הברכות, ע"פ דברי החזו"א הנ"ל (וע"פ המשנה דמי שברך ואח"כ נתמנה לו שופר)".

אולם, לא נראה פירוש זה ברש"י, שהרי אם כן, סדר המשנה היה צריך להיות הפוך. במקום: "תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים - אין בידו אלא אחת. מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר - תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים". היה צריך להיות: "מי שבירך ואחר כך נתמנה לו שופר - תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים. תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים - אין בידו אלא אחת". שהרי במציאות אין כאן אפשרות למשך תקיעה כל כך ארוכה, אלא א"כ לא תקע על פי סדר הברכות.

אח"כ הוסיף הרב ביסמוט וכתב:

ואפשר שזה הדין וסברת פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן, כיון שא"א שתקיעה אחת תהיה בשתי כוונות מלכיות וזכרונות [ואולי לפי רש"י בתקיעות דמיושב, שהן מצד תקנת רבי אבהו, יוצא ממ"נ לפחות ידי תקיעה אחת, דהיינו אחרונה של הסדר, דאין חסרון של עירוב כוונות וברכות. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שאפילו סדר שני עלה לו בתקיעה ארוכה כשתיים, שהרי שמע שיעור תקיעה לזה, ושיעור תקיעה לזה, וכל הבעיה היא פסוקי תקיעתא, היינו שתוקע על סדר הברכות או לתשלום סדר הברכות שצריך תקיעה לסדר מלכיות ולסדר זכרונות, והרי הגמ' מעלה ששמע סוף תקיעה בלי התחלה או הפוך יצא יד"ח].

(1). בסוגריים כתב הרב ביסמוט ש"כך מבואר שם ברש"י לג, ב ד"ה ומשך בשניה, להדיה" ונראה לי שהוא מתכוון לד"ה תוקע ומריע בסוף פירושו למשנה.

והנה הבסיס לחידוש זה הוא מה שכתב לעיל לפרש את דברי רש"י שאין בידו אלא אחת היא התקיעה ראשונה לפני התרועה על פי הרי"ף גיאת, והדין של פסוקי תקיעתא הוא דין בכונה לשני סדרים – מלכיות וזכרונות. אולם, כבר העלינו לעיל שמרש"י לא משמע כרי"ף גיאת אלא הוא דין כללי שאין מחלקים תקיעה אחת לשניים, וממילא אין הבדל מה היא כוונתו של התוקע. וכן פסק הטור (אורח חיים, סימן תקצ):

ואם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תשר"ת קאמר בירושלמי שאינה עולה לו כלל אפילו במקום אחרונה של תשר"ת אבל בגמרא דידן מוכח שעולה לו בשביל אחת ולא בשביל שתיים.

הרי הטור לא הזכיר מלכיות וזכרונות ושום כוונה, אלא הוא דין כללי בין בתקיעות דמיושב בין תקיעות דמעומד, אין מחלקים תקיעה ארוכה לשניים.

לכן נראה לי, שרש"י למד את הדין באופן תיאורטי, שאם היה יכול למשוך את התקיעה ממלכיות לזכרונות וכדו', עדיין לא היה יוצא ידי חובתו. מזה יצא שכל סדר של שלש של שלש שלש קיבל את השמות מלכיות, זכרונות ושופרות. כלומר, הסדר הראשון הוא כנגד מלכיות וקיבל את השם הזה, וכן השני קיבל השם זכרונות, והשלישי את השם שופרות. אחרי שרש"י הסביר את הדין באופן תיאורטי, אפשר ליישם את זה למעשה, וכגון שהתפללו בלי שופר והגיע השופר אחרי התפילה, או למעשה שייך הדין של המשנה למעשה, והוא הדין בתקיעות דמעומד או יחיד התוקע. נמצא שהשמות מלכיות, זכרונות ושופרות בסדרים אלו הם שמות מושאלים מתפילת העמידה של ראש השנה, שבה יש תקיעות על סדר הברכות ופסוקים של מלכיות, זכרונות, ושופרות, וכדי להתייחס לכל סדר של שלש שלש. לפי זה, המנהג לתקוע בתקיעות דמיושב הוא מושאל מן המוסף, שהרי ככה הוא הקיום בדאורייתא (לפי הגריד"ס ועוד), לכן בכל מקום שתקעו, תקעו כמו הסדר הזה. והנה כך משמע מדברי החזו"א בסימן קל"ז:

ל"ג ב' רש"י ד"ה ומשך בשניה, שהיה צריך לעשות זו פשוטה שלאחריה דמלכיות כו', אין כונת רש"י תקיעות שעל סדר הברכות דודאי אין לו תקיעה דזכרונות קדם ברכת זכרונות, ומשנתנו בתקיעות דמיושב או בתקיעות דיחיד, או בלא היה לו שופר עד אחר המוספין, אלא רש"י נקט לה כפי סדר התנא דאיירי בשעת גזירת המלכות והיו"ו תוקעין תקיעות דאורייתא על סדר הברכות, והיו תוקעין ומריעין ופ"א על מלכיות ופ"א על זכרונות ופעם אחת על שופרות שהרי לא היו נוהגין מנהג ר' אבהו, והלכך נקט רש"י תקיעה ראשונה בלשון מלכיות ושניה בלשון זכרונות שזו לשון קצרה, אבל כאן איירי שאינו תוקע על סדר הברכות, וכן מש"כ רש"י בסמוך תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות כו' ר"ל בשביל שהי' ראוי לתקוע במלכיות אילו היה לו שופר ואפשר דבתקיעות דאורייתא קיימינן, מיהו קושטא הוא דמקיים בזה גם תקיעות שעל סדר הברכות וכמש"כ לעיל שגם זה בא התנא לאשמעינן.

ונראה מדבריו שהסדרים קיבלו את השמות מלכיות, זכרונות ושופרות, שבמקור הם נתקעו על פי סדר זה.

(ז). כפי הנראה, צריכים לגרוס בדברי החזו"א: "ולא היו תוקעין".

והנה, בסוף מאמר הרב ביסמוט מחדש בנוסף שהתקיעות בסוף התפילה הם בגדר תשלומין לתפילת הלחש שלנו, שאלו שלא תוקעים בתפילת לחש שלהם, נמצא שתקיעות אלו הן מדאורייתא ולכן צריכים כוונה לצאת ידי חובתו של תשלומי תקיעות דסדר הברכות דלחש: "וא"כ יש לכוון בתקיעות למצווה דאורייתא וכן לכוון ע"פ הסדר דהיינו סדר ראשון דתשר"ת הוא לתשלום מלכויות של לחש, וסדר תשר"ת הוא לתשלום זכרונות דלחש ותשר"ת לתשלום סדר שופרות של לחש".

ולא נראה שזה שייך, שהרי לפי דבריו, הסדר הראשון היה צריך תשר"ת, תשר"ת ותשר"ת, עבור מלכויות, וכנ"ל לזכרונות וכנ"ל לשופרות, כמו שתקעו בחזרת הש"ץ, שהרי לפי שיטתו מלכויות צריך תשר"ת, וכן זכרונות וכן שופרות, וממילא מכיוון שמסופק מה זה תרועה, תוקעים הכל, וכן נוהגים אלו שתוקעים בתפילת הלחש שלהם. אולם לפי הרב ביסמוט, חסר דבר זה בכל אחד מהם. יתר-על-כן, דבריו הם לפי מנהג אשכנז הנפוץ כאן בארץ ישראל, שמקורו במזרח אירופא. אולם נראה שמהנהג המקורי של צרפת בזמנו של רש"י הוא לתקוע שלושים קולות של דמיושב כרבי אבהו, ואח"כ, בחזרת הש"ץ, תשר"ת בלבד למלכויות, ותשר"ת בלבד לזכרונות, ותשר"ת בלבד לשופרות, ותו לא". וכך ראיתי בבית הכנסת בארה"ב שכנראה מקור מנהגם היה מדרום גרמניה.

תגובת הרב יצחק ביסמוט

מוצש"ק כי תבוא

תגובה לתגובת הרב שלמה פיק שליט"א, בעמח"ס מועדי הרב:

א. הרב פיק השיג על התירוף שהבאתי בשם הגר"מ ברקוביץ' שאולי מיירי לר"י בן נורי דסגי בפסוק אחד. ועיקר השגתו בזה שאם כן הרי המשנה בנויה ב"רבדים" וכו'.

יצויין שתירוף זה נאמר לי בדרך "אולי" וליישב בדוחק את דברי רש"י ז"ל.

ולגבי דבריו אם עקרו את הצורה של האמירה מדאורייתא לאחר שתקנו ברכות, וא"כ ל"ש להאריך בתקיעה כאורך הפתיחה ונוסח הברכה. כידוע, זה דיון רחב באחרונים לגבי ק"ש, קידוש על הכוס, ברכת המזון ועוד, כך שיש עדיין שני צדדים. ונראה שמה שדנו בזה האם מי שחייב במצוה יכול לצאת בה בלי קיומה כצורת תיקון חז"ל, כשלא חלה עליו חובה נראה לכאורה שיש קיום גם בצורה שמדאורייתא. כך שאפשר ליישב, כפי שמשיג הרב, דמיירי ביחיד שלא חלה עליו חובת תקיעה על הברכות (כפי שכתב הרב פיק בהערה שם הגריד"ס ז"ל).

ב. במה שהקשה ע"פ היום תרועה, לענ"ד המהר"ם חביב מסביר את ההו"א שזכרון תרועה למעוטי שבת מתקיעות, ולא קאי למסקנה כלל וז"ל (יום תרועה ראש השנה דף כט ע"ב): "קשה איך ס"ד דר"ל דזכרון תרועה אתא לומר דבשבת לא יעשו תרועה אלא מקראות של תרועה יאמרו והלא לקמן דף ל"ב דריש בביריתא ר"י ור"ע דקרא אתא לומר זכרון דיאמרו פסוקי זכרונות

(ח). ור"ת שינה את מנהג צרפת לתקוע תשר"ת בלבד בכל ברכה, ראה תוס' ד"ה שיעור בדף לג ע"ב.

תרוע' דיאמרו פסוקי שופרות נמצא די ש ב' חיובים מן התורה בכל ר"ה א' דיתקעו בשופר ועוד דיאמרו פסוקי מז"ו... י"ל דר"ל ס"ל (אולי צ"ל ס"ד) דה"פ דמדכתיב שבתון זכרון תרועה דסמין שבתון לזכרון תרועה דקרא ה"ק בשבת אין לכם לתקוע אלא תעשו זכרון תרועה ר"ל מקראי זכרונות ושופרות תאמרו וזהו ד"ת בר"ה שחל להיות בשבת וכשחל בחול חייב לתקוע ממש ואין חייבים לומר פסוקי מז"ו אמנם חכמים ראו לתקן דאף כשחל בחול יאמרו הפסוקים מלבד התקיעה ולפיכך אמרו מצוה בתוקעים יותר מן המברכים דאמירת הפסוקים הוי דרבנן משום דמיירי בחול".

ג. שמחתי לראות שכיוונתי לדעתו הגדולה של הגריד"ס בתירוץ רש"י "בשביל מלכויות" וכו', "אמנם, בהמשך הרב הקשה איך תוקעים את התקיעות דמיושב, הרי אין סדר ברכות או סדר פסוקים?"

כשנאמרו הדברים בפני החבורה עלה בדעתי שאף תקיעות דמיושב נתקנו כתשלום לתקיעות של ברכות של שחרית, שכאמור בתחילה היו מברכים תשע ברכות בשחרית ותוקעים, וע"פ הירושלמי שמביא החזו"א בתחילה רק דחו את התקיעות לאחר התפילה, ולכן אף התקיעות דמיושב הן על סדר מזו"ש. אלא שהיום אין מתפללים ט' בשחרית, ולכן אין צריך תשלום (ונשאר הטעם השני בראשונים, שהוא מפני החולים או האנוסים).

כשנאמרתי את הדברים לאבי מורי שליט"א הראה לי בדברי הרש"ש (שרעבי) בנהר שלום (דף לט, א) שכתב: "תקיעות דמיושב הם במקום הל' תקיעות דעמידה דשחרית שהיו תוקעים קודם הגזירה כי מלכויות זכרונות ושופרות היו בסדר תפילת שחרית כנודע ואחר הגזירה נתקנו לתקוע אותם אחר שחרית מיושב". וביאר אמו"ר שבסודם של דברים הכוונה בתקיעות דמיושב היא לתשלום תפילת שחרית וכך הוא עדיין בסדר הכוונות.

ד. בדברי החזו"א בסימן קלז שממנו הרב פיק מצטט מבואר שיש תשלום לתקיעות אף לאחר הברכות ובסוף דבריו כתב לי שבאת רש"י כדברנו, וז"ל: "וכן מש"כ רש"י בסמוך תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכויות כו' ר"ל בשביל שהי' ראוי לתקוע במלכויות אילו היה לו שופר ואפשר דבתקיעות דאורייתא קיימינן, מיהו קושטא הוא דמקיים בזה גם תקיעות שעל סדר הברכות וכמש"כ לעיל שגם זה בא התנא לאשמעינן".

ה. מה שהשיג מסדר המשנה לענ"ד לא כ"כ קשה, כי זה כאמור לא החידוש העיקרי במשנה "מי שברך ואח"כ נתמנה לו שופר", נראה שדין תשלום לתקיעות שע"ס הברכות היה פשוט לרש"י ולא היה צריך למשנה הזאת דווקא.

ו. ובסוף דבריו כתב הרב פיק שלדברי היה צריך לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת ולא כפי שנוהגים תשר"ת ג"פ וכן הלאה. בסדר התקיעות גם בלחש וגם בחזרה חלוקים המנהגים, וכל מנהג טעמו ונמוקו עמו, כפי שציין הרב פיק לתוס' בדף לג. עכ"פ לא נראה שיש בזה השגה: א. לפי תשובת ר"ה גאון הנודעת שכל התרועות כשירות, ב. אפשר שהתשר"ת הראשון יהיה למלכויות השני לזכרונות ואח"כ ממשיך לתש"ת והראשון למלכויות השני לזכרונות וכן הלאה.

ז. תודה על שפע המקורות והדיון הרחב.

